

QARABAĞ dirçəliş yolundadır

◆ Zəfərin izi ilə

**Bu ev bir vaxtlar Şuşanın ən möhtəşəm və dəbdəbəli ünvanlarından idi...
Bu evdə yalnız Qarabağın deyil, bütün Azərbaycanın fəxrinə, qüruruna çevrilmiş şəxsiyyətlər dünyaya gəlmiş, yaşamış, qonaq olmuşlar...
Bu evdə Azərbaycan milli müqavimət hərəkatının - ilk qisas təşkilatımız olan "Difai"nin tariximizin şanlı səhifələrinə çevrilən fəaliyyətinin planları hazırlanmışdır...
Bu ev Prezident İlham Əliyevin tapşırığı ilə Şuşada bərpa edilən ilk tarixi-memarlıq obyektlərinin sırasına salındı...
Bu ev Mehriban xanım Əliyevanın şəxsi nəzarəti və himayəsi ilə yeni Şuşanın qədim nümunəsi kimi kərpic-kərpic ucaldılır...
Bu ev Azərbaycan tarixinin ən köklü, sanballı, qəhrəman sülalələrindən olan Mehmandarovların malikanəsi - Azərbaycanın müqəddəs ocağıdır...**

Şuşanın incisi

Prezident İlham Əliyevin göstərişi ilə bərpa olunan Mehmandarovların evi şəhərin tarixi ünvanlarından biri kimi keçmiş şöhrətini tezliklə özünə qaytaracaq

Mirzə Əli bəyin evi

Şuşada olarkən şəhərin tarixi və görməli yerləri ilə bağlı əvvəldən planlaşdırılmış marşrutlardan biri də bu malikanəyə getmək idi. Çünki Azərbaycanın XVIII əsr mülki memarlığının ən maraqlı nümunələrindən olan bu malikanədə saxta tarix yaratmaq istəyən ermənilər vandallıq edərək onu dağıtmışdılar. Amma gördüyümüz mənzərə daha dəhşətli idi. Nəinki bu malikanə, Şuşadakı bütün tarixi binalar erməni barbarlığının qurbanı olmuşdur.

Şuşanın milli ruhu təkəz onun qədim yerləri, tarixi abidələri ilə məhdudlaşmış, bu ruhu həm də Şuşanın adlı-sanlı şəxsləri, nüfuzlu nəsiləri daşıyır. Hətta elə nəsilər var ki, onların yalnız soyadları tarixi bir iftixar mənbəyidir. Onların vaxtilə inşa etdikləri binaların hər biri özündə Şuşanın tarixini yaşadır. Mehmandarovların malikanəsi kimi, Mehmandarovlar özləri isə Şuşa ilə birgə andığımız, Şuşa ilə qoşa xatırladığımız qürurlu simalardır. Bu nəslin görkəmli nümayəndələrindən biri də Mirzə Əli bəy idi.

Qarabağ xanlığının idarəetmə aparatında bir çox hərbi və mülki vəzifələr vardı. Bu vəzifələrdən biri də mehmandar ("qonaqpərvər", "qonaqsevər") idi. Mehmandarın vəzifə borcu xarici dövlətlərin nümayəndələrini və digər rəsmi qonaqları ölkənin sərhədində qarşılayıb, müşayiət edərək hörmət və ehtiramla xanlığın paytaxtına gətirib yerləşdirmək, yedirib-icirmək, onların istirahətini yüksək səviyyədə təşkil etmək və başqa xidmətlər göstərmək, eyni zamanda, gələn qonaqların məktublarını saraya, xanın məktublarını isə onlara çatdırmaq idi. İş başında olarkən mehmandar 100 altından ibarət silah dəstə müşayiət edirdi. Qarabağ xanı İbrahimxəlil xan Cavanşirin və oğlu Mehdiqulu xanın hakimiyyətləri dövründə isə bu məsuliyyəti vəzifəni Mirzə Əli bəy həyata keçirirdi. Mirzə Əli bəy vəzifəsini yüksək səviyyədə və la-yiqincə icra etmişdi. Elə bu məsuliyyətlərindən də irəli gələrək İbrahimxəlil xan ona "bəy" titulu verməmiş, savadlı olduğuna görə isə hər kəs tərəfindən "mirzə" deyə çağırılmışdı.

Sonradan şərəfi onun şərəfinə Mehmandarov soyadını götürmüş və bu fəxərətli soyadı daşıyan xeyli vətənpərvər, ziyalı azərbaycanlı yetişərək xalqımızın həyatında müstəsna rol oynamış, öz adlarını qizil hərfərlə Azərbaycan tarixinə həkk etmişdilər.

Mirzə Əli bəy yaşlı ilə əlaqədar mehmandarlıq vəzifəsindən istefaya çıxarkən Mehdiqulu xan Cavanşir bir çox mükafatlarla yanaşı, ona Şuşanın "Təzə məhəllə"ndə əlavə torpaq sahəsi də bağışlamışdı. Mirzə Əli bəy də burada dövrünün məşhur memarı Kərbəlayi Səfərxan Qarabağiyə memarlıq üslubu, ehtisamı ilə digər heç bir binaya bənzəməyən cəh-cəllalı malikanə ucaldırılmışdı. Malikanədə böyük yaşayış binası, kiçik yaşayış binası və ailə məscidi inşa olunmuşdu. Sütunu və günbəzli məscid həm də məhəllə məscidi funksiyasını yerinə yetirirmiş. Sonradan evin yerləşdiyi əraziyə bulaq da çəkilmişdi.

Milli memarlığımızın nümunəsi

Mirzə Əli bəyin evi kvadrat formaya malik idi. İkinci mərtəbənin dörd otağından üçü evin yan

tərəfindəki verandaya, qonaq zalı funksiyasını yerinə yetirən böyük otaq isə lakonik əsas fasada ağırlıq verdi. Simmetriyinin olmamasına baxmayaraq, evin əsas fasadı hissələrin harmonikliyi təəssüratını yaradırdı. Binanın yan fasadında yerləşən pilləkən və taxta veranda onun ümumi görünüşünü ağırlaşdırmırdı. Binanın memarlığında geniş pəncərələri vasitəsilə yaxşı işıqlandırılmış və zəngin bəzədilmiş qonaq zalı xüsusi yer tuturdu.

Evinin daxili bəzək işləri isə Mirzə Əli bəy zamanının məşhur dekorativ boyakarlıq və ornament ustası Usta Qənber Qarabağiyə əmanət etmişdi. Usta Qənberin "Mehmandarovların imarəti"ndə sərgilədiyi möhtəşəm iş əlindəki geniş pəncərələri vasitəsilə yaxşı işıqlandırılmış və zəngin bəzədilmiş künc naxışlı xalçalarda həmin kompozisiyanın analogiyasını görmək mümkün idi.

Bu evdə sonralar Mehmandarovlar nəslinin görkəmli nümayəndələrindən biri - Sankt-Peterburq Tibb Cərrahlıq Akademiyasının müzunu, tanınmış həkim Kerim bəy Mehmandarov yaşamışdır. Kerim bəy Mehmandarov Mirzə Əli bəyin sonbeşik oğlu Mustafa bəy Mehmandarovun övladıdır. Mirzə Əli bəyin böyük oğlanları Mirzə Həsən bəy və Mirzə Sadiq bəy idi.

Kerim bəy Mehmandarov 1905-ci il hadisələrindən sonra Şuşada evində xəstəxana və yetim qalmış uşaqlar üçün məktəb, qıraəbxana açmışdı. Ömrü boyu xalqının rifahı və tərəqqisi üçün çalışıb-vuruşan Kerim bəy 1905-1906-cı illərdə də Şuşanın və Şəki xalqlarının ən böyük hamisi, qoruyucusu, qəhrəmanı kimi ad qazanmışdı. O, həm də "Difai" təşkilatının Şuşa şöbəsinin sədri idi. Azərbaycanın ilk milli hərbi-siyasi partiyası olan "Difai"nin bünövrəsi 1906-cı ildə Şuşada qoyulmuşdu. "Difai"nin əsas fəaliyyəti Şuşada cərəyan etmiş, burada Kerim bəy inşaatçı kimi işləmiş, 1968-1974-cü illərdə respublikanın Mamma-ginekoloqları elmi cəmiyyətinin sədri olmuşdu. Tədqiqatını əsasən, qadın, ana və uşağın sağlamlığının qorunması problemi həsr etmişdi. "Ure-kədam sistemi xəstəlikləri zamanı hamiləlik və doğuş" monoqrafiyası (1973) böyük elmi-praktiki əhəmiyyətə malikdir.

Bu gün də Mehmandarovlar nəslinin nümayəndələri dədə-babalarının nəci bəyənə fəxrətlə davam etdirir, məşğul olduqları sahələrdə yüksək nailiyyətlər qazanaraq Azərbaycan dövlətinə şəərəfə xidmət edirlər.

Düşməne baş əymədiyi, saxtakarlığı qəbul etmədiyi üçün vandallığa məruz qaldı

Mirzə Mustafa bəy Mehmandarov

Kerim bəy Mehmandarov

Mehriban xanım Mehmandarova - Mahmudbəyova

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ordusunun quruculuğunun memarı idi.

Mixail Tuşinski 1882-ci ildə Sankt-Peterburq şəhərində anadan olmuş, mükəmməl təhsil alaraq atası kimi tibbə yönəlmiş və bu sahədə zirvəyə qədər yüksələn alim ilk azərbaycanlı akademik olaraq tariximizə silinməz hərfərlər həkk etmişdi. O, 1945-ci ildə SSRİ Tibb Elmləri Akademiyasının həqiqi üzvü seçilmişdi. Görkəmli alim ilk dəfə 1929-cu ilin payızında Şuşaya gələrək atası Kerim bəy Mehmandarovla görüşmüş və həyatının ən unudulmaz həmin ilindən ömrünün sonuna kimi müntəzəm olaraq Azərbaycan, Şuşaya gəlmiş, dogma qohumları ilə görüşmüş, onlarla daim məktublaşmışdır.

Kerim bəy Mehmandarovun qızı Mehriban xanım Mehmandarova Azərbaycanın ilk məarifçilərindən olan Həbibbəy Mahmudbəyovun ocağına gəlin gəlmiş, görkəmli ictimai xadim Şamil bəy Mahmudbəyovla ailə həyatı qurmuşdu. Mehriban xanım Mehmandarova 1933-70-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun (indiki Tibb Universiteti) Mama-ginekologiya kafedrasının dosenti, sonra professor və müdiri işləmiş, 1968-1974-cü illərdə respublikanın Mamma-ginekoloqları elmi cəmiyyətinin sədri olmuşdu. Tədqiqatını əsasən, qadın, ana və uşağın sağlamlığının qorunması problemi həsr etmişdi. "Ure-kədam sistemi xəstəlikləri zamanı hamiləlik və doğuş" monoqrafiyası (1973) böyük elmi-praktiki əhəmiyyətə malikdir.

Bu gün də Mehmandarovlar nəslinin nümayəndələri dədə-babalarının nəci bəyənə fəxrətlə davam etdirir, məşğul olduqları sahələrdə yüksək nailiyyətlər qazanaraq Azərbaycan dövlətinə şəərəfə xidmət edirlər.

kompleks təmir-bərpa işləri sürətlə davam edir.

Xatırladaq ki, kompleks ilk dəfə 1977-1978-ci illərdə Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən pasportlaşdırılıb. Bu həmin dövr idi ki, Ulu Öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsləri ilə Şuşanın mədəni tarixi irsinin qorunması və təbliği ilə bağlı mühüm tədbirlər həyata keçirilirdi. 1977-ci ilin avqust ayında Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə "Şuşa şəhərinin tarixi hissəsini tarix-memarlıq qoruğu elan etmək haqqında" qərar qəbul etdi. Bu qərar Şuşanın tarixi abidələrinin bərpası və onun Azərbaycan şəhəri kimi inkişafında ən vacib addım oldu. Bundan sonra şəhərin XVIII-XIX əsrlərdə tikilmiş binaları və tarixi abidələri bərpa olundu. Uzun illərdən bəri baxımsızlıq üzündən uçulub dağılmış qala divarları, Qara Böyükxanım məqbərəsi, K.Əsgərov küçəsinin divanxana öz əvvəlki görkəminə qaytarıldı. O cümlədən Mehmandarovların evi də qeyd edilməmiş kimi pasportlaşdırıldı.

Böyük yaşayış binası sovet dövründə Şuşa Şəhər Xəstəxanası kimi fəaliyyət göstərmiş. Kiçik yaşayış binasında isə 1987-ci il tarixində Azərbaycan Xalçası və Xalq Təbii Sənəti Dövlət Muzeyinin (indiki Azərbaycan Milli Xalça Muzeyi) Şuşa filialı fəaliyyətə başla-

yıb. 1992-ci ildə Şuşa şəhəri Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğalə məruz qaldığı üçün filialdakı daşınması mümkün olan eksponatlar təxliyyə olunaraq Bakıya gətirilib.

Oyranirik ki, işğaldan sonra komplekse daxil olan böyük bina tamamilə dağıdılıb. Yalnız bir tərəfinin divarının qalıqları qalmış binanı bərpa etmək mümkün deyil. Kiçik yaşayış binası işğalçılar tərəfindən tarix muzeyi kimi istifadə edilmiş. Məscidi isə geologiya muzeyi edibləmiş. Düşmənlər böyük yaşayış evini erməniləşdirib bilmədiyi üçün dağıdıb.

İkimərtəbəli olan kiçik evdə və məsciddə təmir-bərpa işləri həyata keçirilib. Bərpa və quruculuq prosesini Şuşanın orijinal memarlıq üslubuna uyğun olaraq gerçəkləşdirilib. Oyranirik ki, evin və məscidin həm xarici fasadı, həm də daxili quruluşu tarixi görkəmi qorunmaqla bərpa olunur. Evin ikinci mərtəbəsinin tavanında vaxtilə çəkilmiş rəsm əsərlərinin izləri hələ də qalmaqdadır. İş işi deyir ki, təmir zamanı divarlar qəşşində qalmış milli memarlığımızın izlərinə rast gəlinir. Ustalar bildirdilər ki, tavandakı rəsm o qədər keyfiyyətlə çəkilib ki, sonradan onun üzərinə əlavə olunan rənglər belə, rəsmi sirdən çıxarmayıb. Belə, düşmənlər nə qədər çalşırsa da, bu binada xalqımıza məxsus olan dəyərləri silib bilməyib. Çünki bu dəyərləri heç biri saxtakarlığı qəbul etmir.

İşğal dövründə ermənilər tərəfindən binanın quruluşuna əlavə edilən yad elementlərin hamısı ləğv edilmiş, hər şey orijinal görkəminə qaytarılıb. Bu barədə məlumat verən işçilər bildirdilər ki, ermənilərin işğal dövründə binada quraşdırdıqları şüşəbənd artıq sökülüb. Binanın ikinci mərtəbəsinə çıxmaq üçün bayırdan inşa etdikləri taxta pilləkən də söküləcək. Restavrasiya sentyabr ayında başlayıb. Bütün işlər 4-5 aya başa çatacaq. Onu da qeyd edək ki, Ermənistanın Şuşaya atdığı "İsgəndər" raketləri Mehmandarovların evinin yaxınlığına düşüb.

Mehmandarovların malikanəsinin üzvləşdiyi vandallıq, böyük yaşayış evinin dağıdılması olduqca ağır mənzərədir. Budur erməni vəhşiliyi, erməni vandalizmi. Budur mədəniyyət düşmənciliyi...

Amma bu evi ucaldanların, vaxtilə burada yaşamış Mehmandarovlar soyunun həyatdan köçmüş nümayəndələrinin ruhu şadırdır. Çünki artıq bu malikanə düşmənin əlində deyil. Çünki indi bu malikanə Prezident İlham Əliyevin göstərişi, Mehriban Əliyevanın himayəsi ilə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən bərpa olunur, əvvəlki görkəminə qaytarılır...

Rəşad CƏFƏRLİ, "Azərbaycan" Bakı-Şuşa-Bakı